

УДК 821. 161.2 – 94.09 «18»(043)

Христина Філіма

ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В ПИСЬМЕННОЇ МЕМУАРИСТИЦІ ХІХ СТ.

Національна ідентифікація особистості пов'язана з такими концептами, як національна свідомість, самосвідомість, ідентичність, тобто зі сприйняттям людиною себе частиною національної спільноти. Втрата національної ідентичності неминуче призводить до загрози існуванню не лише літератури «як елемента повноцінного національного духу, а й нації, бо з утратою літератури почнеться обмеження функцій національної мови, а відтак і руйнування нації», – наголошує Л. Сенік [4, с. 46]. Такої ж думки дотримується й П. Іванишин, характеризуючи теорію національної ідентичності «як провідну (системотворчу) національно-екзистенційну методологічну ідею, що допомагає інтерпретувати художню літературу на глибоких смислових рівнях» [2, с. 58].

Становлення української національної ідеї невіддільне від зародження й розвитку української літератури, бо мистецтво слова першим відображає і відгукується на суспільні події. Історично значущим стало явраз ХІХ ст., по суті, його можна назвати долеосним в історико-культурній спадщині України і нації, зокрема у відродженні націєтворчих підвалин суспільного розвитку.

Визначаючи національну ідентичність письменника, О. Веретюк указує на цілу низку факторів, які впливають на неї: «Найвагоміші серед них – мовний, географічний, культурний, державний, ідеологічний, релігійний та фактор історичної пам'яті. При цьому варто зазначити, що про письменницьку ідентичність як органічну єдність можна говорити лише тоді, коли національна ідентичність автора-індивіда та національна ідентичність його творів повністю збігаються» [1, с. 69]. Щодо останньої тези, то важко погодитися з автором стосовно контексту ХІХ ст., бо говорити про національну ідентичність творів письменника надто складно, бо через цензурні утиски публікування їх було неможливим. Саме тому стосовно цього періоду ми наголошуємо на винятковій автентичності укра-

їнської мемуаристики, яка була єдиним засобом порушення національних питань серед українства.

Мемуаристика Т. Шевченка – яскраве тому свідчення. Національна проблематика поєднана в щоденнику поета з іншими наскрізними темами. Оскільки щоденник був першим зразком жанру мемуаристики в українській літературі XIX ст., вважаємо за необхідне висвітлити основні його аспекти.

Насамперед щоденник для поета виконував психологічну функцію, був засобом розвіяння туги, йому необхідно було будь-що писати. Очевидно, що не передбачав він і створення журналу щоденних нотаток для нащадків. Початковий запис у щоденнику такий: «Первое замечательное происшествие, которое я вношу в мои записки, суть следующее. Обрезывая сию первую тетрадь для помянутых записок, я сломал перочинный нож» [5, с. 11].

Досліджуючи жанрову гетерогенність щоденника Т. Шевченка, Н. Момот виділяє в ньому чотири частини залежно від місця написання: «1) Новопетровське; 2) подорожування Волгою до Нижнього Новгорода; 3) Нижній Новгород; 4) Москва і Петербург. Першу частину щоденника поет писав у період бездіяльності й розпачливого очікування на визволення – вона літературно найповніша і найдовершеніша. Друга частина – це вже подорожній нотатник, усе ще високолітературний, із живими, влучними спостереженнями за містами, краєвидами й людьми та метафоричними перевтіленнями цих спостережень у світ мови. Ця частина нагадує літературні «подорожні нариси», популярні у XVIII і першій половині XIX ст. Третя частина де в чому наближається до звичайного фактографічного щоденника» [3, с. 20–21].

В. Шевчук указує на три тематичні пласти: «Перший і найразючіший – чекання визволення. Друга частина – шлях від Новопетровського до Петербурга. Опис побуту в Петербурзі 1858 року – це третя завершальна частина щоденника» [6, с. 5].

Отже, «Журнал» відображає багатоаспектну діяльність Т. Шевченка під час заслання, несе цікаву цінну інформацію, яка надає можливість простежити рух націєтворення в записках поета. Вивчати національну ідентичність окремо від нації й національної літератури неможливо, – рефреном звучить думка П. Іванишина, який підкреслює: «У сфері літературознавства зміст її (національної ідентичності. – *Прим. наша. – Х. Ф.*) полягає в інтерпретації феноменів мистецтва слова крізь призму національної ідентичності автора, читача, персонажа» [2, с. 62].

Література як мистецтво слова неминуче формує національне ество людини, її особистість. Власне тому письменство завжди є прикладом служіння нації, турботи про збереження її самобутньої культури, ідентичності, бо без цього може зникнути й саме джерело письменницького натхнення.

Історичні умови XIX ст. змушували українське письменство до плекання й розвитку національної ідеї. Завдяки їх зусиллям визрів і зміцнів імунітет для виживання нації, реалізувалася можливість підняття української літератури до висот літератури європейської, а все сукупно – посилило спротив національному поневоленню. Відродження нації в переломні часи цього століття забезпечували в перших рядах борців за національну ідентичність і українські письменники, про що свідчать мемуарні джерела.

Література:

1. Веретюк О. Скажи мені, хто я ? : (Проблема національної ідентичності літератури, літературного твору та його автора) / О. Веретюк // Слово і час. – 2005. – № 12. – С. 69–73.

2. Іванишин П. В. Національно-екзистенціальна інтерпретація (основні теоретичні та прагматичні аспекти): монографія / П. В. Іванишин. – Дрогобич : Відродження, 2005. – 308 с.

3. Момот Н. Шевченків щоденник: жанрова гетерогенність як стратегія тексту / Н. Момот // Слово і час. – 2005. – № 3. – С. 20–28.

4. Сенік Л. Національна ідентичність української літератури в умовах тоталітаризму: 30-ті роки і пізніше (проблема літературної опозиції) / Л. Сенік // Літературознавство : матеріали III конгр. Міжнар. асоціації українців (Харків, 26 – 29 серп. 1996 р.). – К. : ОБЕРЕ-ГИ, 1996. – С. 44.

5. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : у 12 т. – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті / Т. Г. Шевченко. – К. : Наук. думка, 2003. – 496 с.

6. Шевченко Тарас. Щоденник / Т. Шевченко. – К. : Школа, 2003. – 272 с.